

BEATA GOWORKO-SKŁADANEK

Instytut Historii i Nauk Politycznych

Uniwersytet w Białymstoku

e-mail: beata.goworko@uwb.edu.pl

WYBRANE ZAGADNIENIA Z ZAKRESU PROBLEMATYKI UBÓSTWA KOBIET W UNII EUROPEJSKIEJ

Wprowadzenie

W 1972 r. w czasie paryskiego spotkania szefów państw członkowskich Europejskiej Wspólnoty Gospodarczej dostrzeżono, że wzrost gospodarczy nie jest celem samym w sobie, ale powinien prowadzić do poprawy jakości życia, jak również jego poziomu¹. Spotkanie to przyczyniło się do zapoczątkowania działań zmierzających do poprawy warunków życia pracowników pochodzących z terytorium Wspólnoty. Początek lat siedemdziesiątych ubiegłego wieku jest też bardzo ważnym okresem z perspektywy rozszerzenia zakresu polityki społecznej Wspólnoty. Wtedy to, zwrócono uwagę na to, że bardzo ważnym problemem społecznym znajdującym się poza obszarem zatrudnienia jest ubóstwo występujące na obszarze państw członkowskich na dużą skalę².

¹ Council Resolution of 21 January 1974 concerning a social action programme, OJ EC C 13, 12.2.1974.

² Opinion of the Economic and Social Committee on the programme of Pilot Schemes and Studies to combat poverty drawn up in accordance with the Council resolution of 21 January 1974 concerning a Social Action Programme, OJ EC C 255, 07.11.1975, pkt 2.3.

Grupy ryzyka

Współcześnie ubóstwo jest postrzegane, jako wieloaspektowe zjawisko charakteryzujące się nierównomiernym rozkładem zagrożeń w społeczeństwie, które gdy są skumulowane, są szczególnie niebezpieczne dla pewnych grup społecznych. Na początku lat siedemdziesiątych ubiegłego wieku Komisja Europejska stwierdziła, że na obszarze państw członkowskich istnieją osoby bardzo biedne, do których zaliczono osoby starsze, dotknięte długotrwałymi chorobami, bezrobotne i ich rodziny, niedostosowane społecznie (osoby dotknięte nałogiem alkoholowym, narkotykowym, hazardem oraz mające skłonności do przestępczych zachowań i ich rodziny), rodziny wielodzietne z wyjątkowo niskimi dochodami oraz drobnych rolników – które stanowią bardzo zróżnicowaną mniejszość, a tym samym, trudną do identyfikacji oraz pomiaru³. Zauważono, że grupy te żyją w izolacji na zubożałych obszarach, nie będąc w stanie poradzić sobie z wymaganiami współczesnego społeczeństwa uprzemysłowionego. Dlatego też, mając na uwadze ich specjalne potrzeby należałoby zapewnić im odpowiednią opiekę oraz realne wsparcie ze strony społeczeństwa⁴.

W połowie lat siedemdziesiątych XX w. podkreślano w dokumentach wspólnotowych wpływ kryzysu ekonomicznego na poziom zatrudnienia w państwach członkowskich i tym samym wyróżniano grupy osób, które szczególnie zostały dotknięte kryzysem, wśród których znalazły się kobiety poza młodymi ludźmi, niewykwalifikowanymi dorosłymi pracownikami oraz pracownikami migrującymi i w starszym wieku⁵.

Kobiety, jako odrębna grupa, do „tradycyjnie” pojmowanej grupy osób ubogich zostały zaliczone przez Parlament Europejski w 1983 r. Wtedy to Parlament Europejski zwrócił uwagę na to, że w zastraszającym tempie rośnie liczba osób długotrwale bezrobotnych, zarówno mężczyzn jak i kobiet, pochodzących w szczególności z regionów o niekorzystnych warunkach gospodarczych, z wyłączeniem grup znajdujących się w trudnej sytuacji na rynku pracy, które należy zaliczyć do „tradycyjnie” pojmowanej grupy osób ubogich. Zdaniem Parlamentu Europejskiego, kryzys gospodarczy stworzył środowisko, w którym jest prawdopodobne, że „tradycyjnie” najmniej uprzywilejowane grupy tj. osoby

³ Tamże, pkt. 2.3, 2.8.

⁴ Tamże, pkt 2.8.

⁵ Opinion of the Economic and Social Committee on the updating of the Social Action Programme, OJ EC C 263 z 17.11.1975, pkt 2.3 (e); Opinion of the Economic and Social Committee on the development of the social situation in 1977, OJ EC C 283, 27.11.1978, pkt 1.4.

starsze, kobiety samotnie wychowujące dzieci, osoby niepełnosprawne, pracownicy migrujący, mniejszości etniczne, analfabeci i bezrobotni – będą coraz bardziej wykluczane i piętnowane⁶.

Na uwagę zasługuje także fakt, iż początkowo do ubogich zaliczano osoby, których dochód był niższy niż 40% lub 50% średniego dochodu określanego w danym państwie członkowskim w przeliczeniu na jedną osobę w gospodarstwie domowym. Obecnie pojęcie ubóstwa wiąże się z udziałem osób z dochodami poniżej 60% średniego dochodu w danym państwie członkowskim. Dochód tu, definiowany jest, jako całkowity dochód rozporządzalny w gospodarstwach domowych, przypadający na każdego członka tego gospodarstwa⁷.

Feminizacja ubóstwa

W 1978 r. Diana Pearce wprowadziła termin „feminizacji ubóstwa” dla opisanego zjawiska nadreprezentacji kobiet i dzieci wśród biednych w Stanach Zjednoczonych⁸. Autorzy – M. Medeiros i J. Costa z Międzynarodowego Centrum Ubóstwa twierdzą, że termin ten może być również używany na określenie ubóstwa z powodu nierówności płci (ich zdaniem feminizacja ubóstwa łączy dwa moralnie niedopuszczalne zjawiska – ubóstwa i nierówności płci), jednak oni sami wolą odnosić ten termin do feminizacji przyczyn ubóstwa⁹.

Kolejną definicją zasługującą na przedstawienie, jest definicja Zgromadzenia Parlamentarnego Rady Europy, zgodnie z którą pojęcie feminizacji ubóstwa oznacza występowanie ubóstwa znacznie częściej wśród kobiet niż wśród mężczyzn. Przy jednoczesnym uwzględnieniu faktu, że ubóstwo kobiet jest bardziej dotkliwe niż mężczyzn i ma tendencję wzrostową. Ubóstwo może być opisywane, jako niemożność zaspokojenia minimalnych potrzeb biologicznych, społecznych, duchowych i kulturowych danej osoby, a kobiety są najbardziej nara-

⁶ Resolution of European Parliament on the final report from the Commission to the Council on the first programme of pilot schemes and studies to combat poverty, OJ EC C 242, 12.9.1983, pkt. B i C.

⁷ Opinia Europejskiego Komitetu Ekonomiczno-Społecznego w sprawie ubóstwa kobiet w Europie, Dz. U. UE C 24, 31.1.2006, pkt 1.3.

⁸ S. W. Hinze, D. Aliberti, *Feminization of Poverty*, Blackwell Encyclopedia of Sociology Online, http://www.sociologyencyclopedia.com/public/tocnode?id=g9781405124331_yr2011_chunk_g978140512433112_ss1-46, [dostęp: 31.08.2014].

⁹ M. Medeiros, J. Costa, *What Do We Mean by "Feminization of Poverty"?*, International Poverty Centre, July (one pager), 2008 Number 58, <http://www.ipc-undp.org/pub/IPCOnePager58.pdf>, [dostęp: 6.09.2014].

żoną grupą ludności na niemożność zaspokojenia tychże potrzeb. Kobietom jest bardzo trudno stawić czoła trudnym sytuacjom, w których są one szczególnie narażone na ubóstwo, tj. w okresie ciąży; w bardzo młodym wieku, szczególnie jeśli nie posiadają kwalifikacji zawodowych; są rozwiedzione lub w momencie przejścia na emeryturę nie spełniają prawnych kryteriów otrzymania godziwego świadczenia, ponieważ ich wkład pracy w gospodarstwie domowym nie jest brany pod uwagę¹⁰.

Termin ten został spopularyzowany w latach dziewięćdziesiątych ubiegłego wieku. Pojawia się on także w dokumentach instytucji i organów Unii Europejskiej (dalej UE), także współcześnie. Jednym z najwcześniejszych dokumentów, w jakim pojawił się ten termin, była rezolucja Parlamentu Europejskiego z 1994 r., w której to została podkreślona jego ważność z uwagi na to, że kobiety są nadmiernie reprezentowane w grupach szczególnie dotkniętych ubóstwem. Wówczas stanowiły one 55% spośród osób długotrwale bezrobotnych, 90% spośród samotnych rodziców oraz 80% spośród osób w podeszłym wieku w zależności od systemów opieki społecznej oraz stanowiły większość spośród osób zatrudnionych w nisko płatnej pracy¹¹. Termin ten pojawił się także w rezolucji Parlamentu Europejskiego z 1995 r.¹²

Mimo upływu czasu pojęcie feminizacji ubóstwa jest nadal aktualne. Feminizacja ubóstwa jest obecnie postrzegana, jako odrębny problem społeczny, powszechnie występujący i dotyczący również zamożne zachodnie demokracje¹³, co odzwierciedlają dane statystyczne ukazane w Tabeli 1.

W państwach UE-15 odsetek ubogich w ogóle wyniósł w 2012 r. 23,28%. Natomiast wśród państw UE-28 – 24,8%. Najwyższy odsetek osób ubogich występował w 2012 r. w nowych państwach członkowskich UE – 12 (Bułgaria, Cypr, Republika Czeska, Estonia, Litwa, Łotwa, Malta, Polska, Rumunia, Słowacja, Słowenia i Węgry), na poziomie 30,7%. Zauważyć jednak należy, iż wśród

¹⁰ Parliamentary Assembly Council of Europe, The feminisation of poverty, Report Committee on Equal Opportunities for Women and Men Rapporteur: Ms Hermine NAGHDALYAN, Armenia, Alliance of Liberals and Democrats for Europe, Doc. 11276, 27 April 2007.

¹¹ Resolution of European Parliament on poverty among women in Europe, OJ EC C 77, 14.3.1994, pkt. C-D.

¹² Resolution of European Parliament on the evaluation of the 3rd Community action programme on equal opportunities for women and men and proposals for the 4th Community action programme, OJ EC C 166, 03.07.1995, pkt E.

¹³ D. Brady, D. Kall, *Nearly universal, but somewhat distinct: The feminization of poverty in affluent Western democracies, 1969–2000*, "Social Science Research", Vol. 37, Issue 3, September 2008, s. 976-1007.

nowych państw członkowskich Unii, znalazły się państwa o bardzo wysokim odsetku osób ubogich (Bułgaria – 49,3%), jak i państwa, w których odsetek osób ubogich nie przekroczył średniej wyliczonej dla wszystkich państw członkowskich UE – 28 (Estonia – 23,4%, Malta – 23,1%, Słowacja – 20,5%, Słowenia – 19,6%, Czechy – 15,4%)¹⁴.

Feminizacja ubóstwa starszych kobiet

Bardzo istotnym problemem, z jakim borykają się współcześnie państwa UE jest zjawisko feminizacji ubóstwa starszych kobiet. Starsze kobiety w opinii Europejskiego Komitetu Ekonomiczno-Społecznego (dalej EKES) z 2014 r. są wymieniane, jako osoby dotknięte w nieproporcjonalnie wysokim stopniu różnymi formami deprywacji zaraz obok osób starszych w ogóle, niepełnosprawnych, cierpiących na choroby przewlekłe, samotnie wychowujących dzieci, rodzin o niskich dochodach, imigrantów i niektórych mniejszości etnicznych¹⁵. Podstawowym problemem osób starszych, a zwłaszcza starszych kobiet jest ubóstwo¹⁶. Występujące nierówności płci na rynku pracy oraz w określonych dziedzinach utrudniają równy udziału kobiet i mężczyzn w dziedzinie zatrudnienia i przyczyniają się do rosnącej feminizacji ubóstwa, które m.in. dotyka większość starszych kobiet¹⁷.

Jak możemy zaobserwować na przykładzie danych zamieszczonych w Tabeli 2, z powodu ubóstwa kobiety po 65 roku życia cierpią zdecydowanie częściej niż mężczyźni.

¹⁴ Eurostat, People at risk of poverty or social exclusion by age and sex, http://appsso.eurostat.ec.europa.eu/nui/show.do?dataset=ilc_peps01&lang=en, aktualizacja 01.09.2014.

¹⁵ Opinia Europejskiego Komitetu Ekonomiczno-Społecznego w sprawie europejskiego dochodu minimalnego i wskaźników ubóstwa (opinia z inicjatywy własnej), Dz. U. UE C 170 z 5.6.2014, pkt 3.5.

¹⁶ Zauważyć należy, iż zmiany demograficzne prowadzą do starzenia się populacji w Unii Europejskiej i że wiele starszych kobiet jest narażonych na pułapki ubóstwa; Resolution on the evaluation of the 3rd Community action programme on equal opportunities for women and men and proposals for the 4th Community action programme, OJ EC C 166, 03.07.1995.

¹⁷ Commission staff working document – Annex to the Communication from the Commission to the Council, the European Parliament, the European Economic and Social committee and the Committee of the Regions – A Roadmap for equality between women and men 2006–2010 – Impact assessment {COM(2006) 92 final}.

Rok	2007		2008		2009		2010		2011		2012		2013								
	O	M	O	M	O	M	O	M	O	M	O	M	O	M	K						
Wędlug płci																					
Portugalia	25,0	24,0	26,0	25,0	26,8	24,9	24,0	25,8	25,3	24,8	25,8	24,4	23,8	25,1	25,3	24,6	25,9	-	-		
Rumunia	45,9	45,1	46,7	44,2	43,0	43,1	41,9	44,2	41,4	40,8	42,1	40,3	39,5	41,1	41,7	40,7	42,6	-	-		
Słowacja	21,3	19,4	23,1	20,6	18,9	22,0	18,0	21,1	20,6	19,6	21,6	20,6	19,5	21,7	20,5	19,7	21,3	19,8	19,3	20,2	
Słowenia	17,1	15,0	19,2	18,5	16,6	20,3	17,1	15,1	19,1	18,3	16,5	20,1	19,3	17,4	21,1	19,6	18,3	20,8	-	-	
Szwajcaria	17,9	16,4	19,3	18,1	16,0	20,1	17,9	16,0	19,7	17,2	15,6	18,6	17,2	15,6	18,7	17,5	15,9	19,2	-	-	
Szwecja	13,9	13,6	14,2	14,9	13,7	16,1	15,9	14,4	17,5	15,0	13,4	16,6	16,1	14,2	18,0	15,6	14,1	17,2	-	-	
Węgry	29,4	28,6	30,1	28,2	27,3	29,0	29,6	29,1	30,0	29,9	29,4	30,3	31,0	30,5	31,4	32,4	31,8	33,0	33,5	33,9	
Wielka Brytania	22,6	21,1	24,1	23,2	21,7	24,7	22,0	21,1	22,8	23,2	22,1	24,2	22,7	21,4	24,1	24,1 ^b	23,4 ^b	24,8 ^b	-	-	
Włochy	26,0	23,8	28,1	25,3	23,2	27,2	24,7	22,8	26,4	24,5	22,6	26,3	28,2	26,4	29,9	29,9	28,0	31,7	28,4	27,2	29,6

Legenda:

O – ogółem kobiety i mężczyźni,

M – mężczyźni,

K – kobiety,

(-) – dane niedostępne,

(^b) – wystąpiła przerwa/zmiana w danym roku w czasie obserwacji zmiennych,

([!]) – dane tymczasowe.

Opracowanie własne na podstawie Eurostat, People at risk of poverty or social exclusion by age and sex, http://appsso.eurostat.ec.europa.eu/nui/show.do?dataset=ile_pops01&lang=en, aktualizacja 1.09.2014.

Tabela 2. Osoby zagrożone ubóstwem lub wykluczeniem społecznym powyżej 65 roku życia w wybranych państwach Europy (%)

Rok	2007			2008			2009			2010			2011			2012			2013			
	O	M	K	O	M	K	O	M	K	O	M	K	O	M	K	O	M	K	O	M	K	
Wędnug płci																						
Austria	15,1	10,0	18,7	17,3	13,7	19,9	16,4	11,6	19,9	15,8	11,0	19,4	17,1	12,0	20,8	16,2 ^b	12,6 ^b	18,9 ^b	16,2 ^c	13,0 ^c	18,6 ^c	
Belgia	25,0	22,0	27,1	22,9	21,3	24,1	23,1	21,2	24,6	21,0	20,1	21,6	21,6	21,1	21,9	19,6	18,7	20,3	-	-	-	
Bułgaria	71,1	66,9	73,9	65,5 ^b	63,7 ^b	66,8 ^b	66,0	61,9	68,8	63,9	59,1	67,1	61,1	56,1	64,6	59,1	53,6	62,8	-	-	-	
Chorwacja	-	-	-	-	-	-	-	-	-	36,2	31,1	39,9	35,1	28,9	39,5	33,2	26,9	37,8	-	-	-	
Cypr	55,6	50,6	59,8	49,3 ^b	43,6 ^b	54,0 ^b	48,6	43,5	52,9	42,6	38,9	45,7	39,8	35,6	43,3	33,4	28,0	37,9	-	-	-	
Czechy	10,9	6,5	14,0	12,5	7,5	16,1	11,7	6,7	15,3	10,1	5,3	13,7	10,7	4,9	14,9	10,8	5,5	14,5	10,4	5,7	13,8	
Dania	18,3	17,4	19,0	18,6	17,2	19,6	20,6	18,9	21,9	18,4	17,6	19,1	16,6	15,0	17,9	14,6	13,0	15,9	-	-	-	
Estonia	35,4	22,3	41,9	40,9	26,0	48,3	35,6	20,7	42,9	19,0	10,5	23,1	17,0	9,5	20,6	21,8	15,8	24,7	28,0	16,7	33,5	
Finlandia	23,1	18,2	26,5	23,9	15,9	29,5	23,1	13,5	29,8	19,5	12,7	24,3	19,8	12,4	25,2	19,5	12,7	24,4	16,8	11,9	20,5	
Francia	15,2	13,1	16,7	14,1 ^b	10,7 ^b	16,6 ^b	13,4	11,1	15,0	11,8	10,0	13,1	11,5	9,5	12,9	11,1	9,5	12,3	-	-	-	
Grecja	30,6	26,9	33,6	28,1	24,6	30,9	26,8	24,9	28,4	26,7	22,9	29,8	29,3	26,5	31,5	23,5	21,2	25,4	-	-	-	
Hiszpania	27,8	25,3	29,6	27,7	24,9	29,9	24,3	22,3	25,7	21,4	19,3	23,1	20,9	19,7	21,9	16,6	15,3	17,6	14,5 ^b	13,8 ^b	15,0 ^b	
Holandia	9,8	8,8	10,6	9,7	10,1	9,5	8,1	8,3	7,9	6,2	5,6	6,7	6,9	6,5	7,1	6,2	5,9	6,4	-	-	-	
Irlandia	28,7	23,8	32,7	22,5	18,6	25,7	17,9	16,0	19,5	11,3	11,0	11,4	13,8	13,1	14,3	14,7	13,8	15,5	-	-	-	
Islandia	15,4	11,4	18,9	15,2	9,5	20,0	12,4	6,1	17,9	5,3	3,6	6,9	4,5	3,4	5,5	5,0	4,8	5,2	4,2	3,9	4,4	
Litwa	39,1	26,0	45,9	38,1	25,8	44,4	35,3	23,0	41,7	29,8	24,9	32,3	30,9	26,5	33,2	35,7	29,7	38,8	-	-	-	
Luksemburg	7,2	6,6	7,7	5,4	4,6	6,0	6,2	4,2	7,7	6,1	5,5	6,5	4,7	4,2	5,1	6,1	3,6	8,0	-	-	-	
Łotwa	51,4	42,5	55,7	58,8 ^b	52,1 ^b	62,1 ^b	55,5	47,2	59,5	36,8	28,8	40,6	33,0	26,2	36,2	33,7	26,5	37,1	36,1	28,3	39,8	
Malta	22,8	25,9	20,4	26,0	26,1	25,9	22,2	22,7	21,9	21,7	22,2	21,2	21,0	22,3	19,9	22,3	23,6	21,3	-	-	-	
Niemcy	16,8	13,5	19,7	15,5	12,6	18,2	16,0	13,8	18,0	14,8	12,6	16,8	15,3	13,0	17,4	15,8	13,9	17,5	-	-	-	
Norwegia	14,2	4,9	21,3	14,9	6,9	21,0	12,3	4,0	18,8	12,3	3,9	19,0	11,4	3,8	17,6	9,7	4,0	14,5	9,8	3,4	15,3	

Rok	2007		2008		2009		2010		2011		2012		2013								
	O	M	O	M	O	M	O	M	O	M	O	M	O	M							
Według płci																					
Polska	27,3	21,8	30,6	26,9 ^b	21,8 ^b	29,9 ^b	25,8	20,6	28,9	24,4	18,4	28,0	24,7	19,0	28,1	23,4	17,4	27,1	19,7	15,2	22,5
Portugalia	30,0	27,6	31,7	27,7	24,6	29,9	26,0	22,5	28,5	26,1	22,3	28,9	24,5	21,9	26,4	22,2	19,7	24,0	-	-	
Rumunia	57,7	52,5	61,3	49,2	45,7	51,6	43,1	37,9	46,7	39,9	35,2	43,1	35,3	29,9	38,9	35,7	30,3	39,8	-	-	
Słowacja	22,0	16,3	25,5	21,9	15,7	25,6	19,7	13,5	23,7	16,7	12,3	19,5	14,5	9,2	17,8	16,3	11,9	19,0	13,6	10,4	
Słowenia	22,4	13,4	28,0	24,4	15,0	30,5	23,3	14,9	28,7	22,8	12,5	29,5	24,2	13,6	31,1	22,8	14,6	28,4	-	-	
Szwajcaria	26,4	24,9	27,5	28,3	24,3	31,4	30,3	26,3	33,4	27,8	24,4	30,5	28,3	24,4	31,5	30,1	25,3	34,1	-	-	
Szwecja	10,4	6,4	13,5	15,5	9,0	20,4	18,0	10,4	24,0	15,9	8,2	22,1	18,6	9,9	25,3	17,9	10,4	23,7	-	-	
Węgry	21,1	16,7	23,7	17,5	13,8	19,5	17,5	13,9	19,6	16,8	12,1	19,5	18,0	12,7	21,1	20,6	15,4	23,6	19,0	13,5	
Wielka Brytania	27,9	24,6	30,5	28,5	25,4	30,9	23,1	20,9	24,9	22,3	18,5	25,5	22,7	19,0	25,8	16,9 ^b	15,2 ^b	18,2 ^b	-	-	
Włochy	25,3	20,6	28,8	24,4	20,1	27,5	22,8	18,5	25,9	20,3	15,5	23,7	24,1	20,3	27,0	25,2	21,3	28,1	22,6	19,2	

Legenda:

O – ogółem kobiety i mężczyźni,

M – mężczyźni,

K – kobiety,

(-) – dane niedostępne,

^(b) – wystąpiła przerwa/zmiana w danym roku w czasie obserwacji zmiennych,

^(t) – dane tymczasowe.

Opracowanie własne na podstawie Eurostat, People at risk of poverty or social exclusion by age and sex, http://appsso.eurostat.ec.europa.eu/nui/show.do?dataset=ilc_peps01&lang=en, aktualizacja 1.09.2014.

Różnice między kobietami a mężczyznami żyjącymi w ubóstwie są jednak najbardziej widoczne w grupie osób po 75 roku życia. W tej grupie odsetek kobiet żyjących w ubóstwie jest bardzo wysoki. W 2012 r. najwyższy był w Bułgarii – 70%, następnie na Cyprze – 51,1%, w Szwajcarii – 44,1%, Rumunii – 43,5%, Chorwacji – 43,2%, na Litwie – 41,4%, Łotwie – 38,6%, w Finlandii – 34,7%, Słowenii – 33,8%, Szwecji – 33,3% oraz Grecji – 31,6%. W pozostałych państwach Europy, poza Portugalią (28,2%) i Polską (25,4%), wyniósł on poniżej 25%. Najniższy był w Holandii – 6,6%, Islandii – 7,7% oraz Luksemburgu – 9,3%. Różnice w punktach procentowych między odsetkiem ubogich kobiet a ubogich mężczyzn były najwyższe w przypadku Słowenii – 19,8 p.p., państw skandynawskich (Szwecja – 19,6 p.p., Norwegia – 17,8 p.p. i Finlandia – 16,9 p.p.), Litwy – 16 p.p. i Łotwy – 14,5 p.p., oznacza to, iż w tych państwach żyje o wiele więcej ubogich starszych kobiet niż mężczyzn. Na uwagę zasługuje fakt, iż jedynie w Belgii (różnica 0,3 p.p.), Holandii (różnica 0,4 p.p.), Danii (różnica 1,8 p.p.) i na Malcie (różnica 2,9 p.p.) żyło nieznacznie więcej ubogich mężczyzn niż kobiet¹⁸.

Z raportu Komisji w sprawie zdrowia kobiet z 1997 r. dowiadujemy się, że w grupie 80-latków w 1996 r., na 100 mężczyzn przypadało około 221 kobiet. Jak możemy się przekonać (także na podstawie wyżej zaprezentowanych wyników), ten tak zwany współczynnik feminizacji jest szczególnie wysoki w starszej grupie wiekowej. Wynika on z faktu, że kobiety żyją średnio dłużej o 6 lat niż mężczyźni i tym samym są nadreprezentowane w tej zaawansowanej wiekiem grupie¹⁹. Pamiętać jednak należy, iż ta zależność może ulegać zmianie wraz ze starzeniem się społeczeństwa.

Kobiety są bardziej narażone na ubóstwo w starszym wieku m.in. z powodu niższego wieku emerytalnego, który zasadniczo ma wpływ na wysokość otrzymywanych świadczeń. Zwiększa to już i tak wyższe wśród kobiet ryzyko otrzymywania niższych emerytur z powodu niższych zarobków (zróżnicowanie wynagrodzenia z uwagi na płeć), z powodu dłuższych przerw w karierze ze względu na urlopy rodzicielskie i większego narażenia na długotrwałe bezrobocie²⁰.

¹⁸ Eurostat, *People at risk of poverty or social exclusion by age and sex*, http://appsso.eurostat.ec.europa.eu/nui/show.do?dataset=ilc_peps01&lang=en, aktualizacja 09.01.2014.

¹⁹ Report from the Commission to the Council, the European Parliament, the Economic and Social Committee and the Committee of the Regions on the state of women's health in the European Community, Brussels, 22.05.1997, COM(97) 224 final.

²⁰ Opinia Europejskiego Komitetu Ekonomiczno-Społecznego w sprawie zielonej księgi na rzecz adekwatnych, stabilnych i bezpiecznych systemów emerytalnych w Europie, COM(2010) 365 wersja ostateczna, Dz. U. UE C 84, 17.3.2011, pkt 1.10; Zob. Komunikat Komisji do Parlamentu Europej-

Na tle opinii z 2011 EKES wyraził swoją wątpliwość, co do trendu dominującego w państwach członkowskich UE – podnoszenia granicy wieku emerytalnego. Zdaniem EKES samo podniesienie ustawowego wieku emerytalnego mogłoby doprowadzić do zepchnięcia milionów starszych ludzi, a zwłaszcza kobiet, poniżej granicy ubóstwa. Dlatego też należałoby zastanowić się nad podniesieniem faktycznego wieku przechodzenia na emeryturę do ustalonego prawnie wieku poprzez inicjatywy sprzyjające możliwości wydłużenia okresu aktywności zawodowej²¹, m.in. przez wprowadzenie zmian w ustawodawstwach w niektórych państwach członkowskich, w których nie dopuszcza się łączenia zarobków i emerytur w przypadku chcących dalej pracować emerytów lub osób pobierających rentę inwalidzką; wprowadzenie systemu premii, aby zachęcić pracowników, którzy osiągnęli przewidziany prawem wiek emerytalny, do pozostania na rynku pracy; wprowadzenie akceptowalnych społecznie zachęt do późniejszego przechodzenia na emeryturę oraz – tam, gdzie to pożądane – opracowanie atrakcyjnych modeli elastycznego przechodzenia z aktywności zawodowej na emeryturę; zachęcanie pracowników starszych do podnoszenia kwalifikacji; wprowadzenie środków łagodzących fizyczne i umysłowe obciążenie pracą, które umożliwiłyby pracownikom wydłużenie okresu aktywności zawodowej²².

Średnia wieku opuszczenia rynku pracy dla UE 25 w 2010 r. wyniosła w przybliżeniu 61,6 roku życia. Polska (kobiety – 58,6 r.ż.), Słowenia (kobiety – 59,2 r.ż.), Słowacja (kobiety – 58,6 r.ż.) i Czechy (kobiety – 59,9 r.ż.) należą do państw, w których średnia wieku opuszczenia rynku pracy przez kobiety w 2010 r. nie przekroczyła 60 roku życia. Najpóźniej w 2010 r. rynek pracy opuszczali Irlandczycy, bo w wieku 64,9 lat. W Irlandii kobiety opuszczały w 2010 r. statystycznie o rok później rynek pracy niż mężczyźni. Podobna sytuacja miała miejsce w Hiszpanii (Tabela 3).

skiego, Rady Europejskiego Komitetu Ekonomiczno-Społecznego i Komitetu Regionów Strategia na rzecz równości kobiet i mężczyzn 2010–2015, KOM(2010) 0491 wersja ostateczna, „Kobiety narażone są na wyższe ryzyko ubóstwa, w szczególności samotne matki i kobiety starsze, dla których różnica w wynagrodzeniu ze względu na płeć przekłada się na różnicę w wysokości emerytury”.

²¹ Opinia Europejskiego Komitetu Ekonomiczno-Społecznego w sprawie zielonej księgi na rzecz adekwatnych, stabilnych i bezpiecznych systemów emerytalnych w Europie COM(2010) 365 wersja ostateczna, Dz. U. UE C 84, 17.3.2011, pkt 1.5.

²² Tamże, pkt 2.4.2.

Tabela 3. Średnia wieku wyjścia z rynku pracy – prawdopodobieństwo wazone wycofania się z rynku pracy w wybranych państwach Europy w latach 2005–2010 oraz w 2015 roku (w latach)

Rok	2005			2006			2007			2008			2009			2010			2015		
	O	M	K	O	M	K	O	M	K	O	M	K	O	M	K	O	M	K	O	M	K
Austria	59,9 ^b	60,3 ^b	59,4 ^b	61,0	60,6	60,9	62,6	59,4	-	-	-	-	-	-	-	60,7	61,3	60,2	61,4	62,0	60,7
Belgia	60,6	61,6	59,6	-	-	61,6	61,2	61,9	-	-	-	-	-	-	-	61,4	61,4	61,5	61,4	61,4	61,5
Bulgaria	60,2	62,4	58,4	64,1	64,1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	61,7	62,7	61,0	61,9	62,8	61,1
Chorwacja	60,5	-	-	59,9	-	-	58,6	-	-	59,9	-	-	-	-	-	60,6	-	-	-	-	-
Cypr	-	-	-	-	-	63,5	-	-	-	62,8	-	-	64,4	65,0	63,5	64,4	65,0	63,5	64,4	65,0	63,5
Czechy	60,6	62,3	59,1	60,4	61,8	59,0	60,7	62,0	59,4	60,6	62,3	59,0	60,5	61,5	59,6	61,1	62,5	59,9	61,5	62,8	60,3
Dania	61,0	61,2	60,7	61,9	62,5	61,3	60,6	61,4	59,7	61,3	62,3	60,3	62,3	63,2	61,4	62,9	63,6	62,1	63,1	63,9	62,3
Estonia	61,7	-	-	62,6	-	-	62,5	-	-	62,1	-	-	62,6	-	-	63,6	63,2	63,9	63,7	63,3	64,0
Finlandia	61,7	61,8	61,7	62,4	62,3	62,5	61,6	62,0	61,3	-	-	-	61,7	62,3	61,1	62,6	62,8	62,4	63,4	63,4	63,4
Francja	59,0	58,7	59,3	59,0	58,7	59,2	59,4	59,4	59,3	59,3	59,4	59,1	60,0	60,3	59,8	60,1	60,1	60,1	60,9	60,9	60,9
Grecja	61,7	62,5	61,0	61,1	61,8	60,4	61,0	61,6	60,5	61,4	61,9	61,0	61,5	61,3	61,6	62,3	62,4	62,3	62,6	62,6	62,6
Hiszpania	62,4	62,0	62,8	62,0	61,8	62,3	62,1	61,8	62,4	62,6	62,5	62,7	62,3	61,2	63,4	62,9	62,5	63,7	63,6	63,2	64,3
Holandia	61,5	61,6	61,4	62,1	62,1	62,1	63,9	64,2	63,6	63,2	63,7	62,8	63,5	63,9	63,1	63,1	63,9	62,2	63,1	63,9	62,2
Irlandia	64,1	63,6	64,6	64,1	63,5	64,7	-	-	-	-	-	-	-	-	-	64,9	64,4	65,8	64,9	64,4	65,8
Litwa	60,0	-	-	59,9	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	62,3	63,2	61,5	62,6	63,4	62,0
Łotwa	62,1	-	-	62,7	-	-	63,3	-	-	62,7	-	-	-	-	-	63,3	63,6	63,2	63,3	63,6	63,1
Malta	58,8	-	-	58,5	-	-	-	-	-	59,8	-	-	60,3	-	-	60,9	61,1	60,3	61,5	61,8	60,9
Niemcy	-	-	-	61,9	62,1	61,6	62,0	62,6	61,5	61,4	62,1	61,4	62,2	62,6	61,9	63,5	63,9	63,1	64,2	64,6	63,9
Norwegia	63,1	63,1	63,1	63,8	64,4	63,2	64,4	64,1	64,7	64,0	64,0	64,0	63,2	63,0	63,3	64,4	64,6	64,1	64,3	64,6	64,1
Polska	59,5	62,0	57,4	-	-	-	59,3	61,4	57,5	-	-	-	-	-	-	60,1	61,8	58,6	60,9	62,5	59,3

Rok	2005		2006		2007		2008		2009		2010		2015										
	O	M	O	M	O	M	O	M	O	M	O	M	O	M	K								
Wędrug płci	63,1	62,4	63,8	-	-	62,6	62,9	62,3	-	-	-	-	63,5	63,4	63,7	63,9	63,8	64,0					
Portugalia	63,0	64,7	61,5	64,3	65,5	63,2	-	-	-	-	-	-	61,4	62,3	60,6	62,1	63,2	60,9					
Rumunia	59,2	61,1	57,6	-	-	-	58,7	59,7	57,8	-	-	-	58,8	60,4	57,5	59,7	61,3	58,6	60,7	61,5	59,9		
Słowacja	58,5	-	-	59,8	-	-	-	-	-	-	-	-	60,3	61,4	59,2	61,3	62,2	60,3	-	-	-		
Słowenia	62,5	63,1	62,0	62,7	62,7	62,6	63,5	64,6	62,5	63,7	63,5	64,8	62,2	-	-	-	-	-	-	-	-		
Szwajcaria	63,6	64,3	63,0	63,6	63,8	63,4	63,9	64,2	63,6	63,8	64,4	63,2	64,3	64,7	64,0	64,2	64,6	63,8	64,5	64,9	64,0		
Szwecja	59,8	61,2	58,7	-	-	-	-	-	-	-	-	-	59,3	60,1	58,7	60,5	61,0	60,2	61,7	61,9	61,5		
Węgry	62,6	63,4	61,9	63,2	63,8	62,6	63,6	61,7	63,1	62,0	63,0	64,1	62,0	63,5	64,2	62,9	63,8	64,2	63,3	63,3	63,3		
Wielka Brytania	59,7 ^b	60,7 ^b	58,8 ^b	60,2	60,5	60,0	60,4	61,0	59,8	60,8	60,8	60,7	60,1	60,8	59,4	61,3	61,4	61,1	62,4	62,4	62,4	62,3	
Włochy																							

Legenda:

O – ogółem kobiety i mężczyźni,

M – mężczyźni,

K – kobiety,

(-) – dane niedostępne,

(^b) – wystąpiła przerwa/zmiana w danym roku w czasie obserwacji zmiennych.

Opracowanie własne na podstawie: Eurostat, The statistical office of the European Union, Average exit age from the labour force – annual data: Tables: Average exit age from the Labour force weighted by the probability withdrawal from the Labour market, Average exit age from the Labour force – females – weighted by the probability withdrawal from the Labour market, Average exit age from the Labour force– males – weighted by the probability withdrawal from the Labour market, <http://appsso.eurostat.ec.europa.eu/nui/submitViewTableAction.do>, aktualizacja 26.06.2013; Dane za 2010 r. i dane szacunkowe na 2015 r. zostały opracowane na podstawie: OECD, Statistical Annex – Cross-country tables – Main demographic and macroeconomic Assumption, Tables: Average effective exit age (TOTAL), Average effective exit age (Men), Average effective exit age (Women), http://ec.europa.eu/economy_finance/publications/european_economy/2012/2012-ageing-report_en.htm, aktualizacja 1.2.2013.

Podsumowanie

Komisja Europejska zauważa, że doświadczanie ubóstwa i wykluczenia społecznego jest wciąż różne dla kobiet i mężczyzn²³. Dlatego też głównym narzędziem walki z ubóstwem kobiet powinna być zasada równości kobiet i mężczyzn, gdyż zdaniem Parlamentu Europejskiego ma pozytywny wpływ na wydajność i wzrost gospodarczy oraz niesie ze sobą większy udział kobiet w rynku pracy, co z kolei przynosi wielorakie korzyści społeczne i gospodarcze²⁴.

Na tle dokumentów poświęconych wyłącznie problematyce ubóstwa kobiet w Europie, które ukazały się na przestrzeni ostatnich dwudziestu lat (były to trzy rezolucje Parlamentu Europejskiego z 1994²⁵, 2006²⁶ i 2011 (opublikowana w 2012 r.²⁷), opinia EKES z 2006²⁸ oraz opinia Komitetu Regionów również z 2006²⁹), zwraca się szczególną uwagę na potrzebę respektowania nie tylko zasady równości płci, ale także zasady równości wynagradzania kobiet i mężczyzn (prawo do godnego wynagrodzenia), zasady równego udziału kobiet i mężczyzn w rynku pracy (równy dostęp do ofert pracy, trwałe zatrudnienie oraz rozwoju kariery zawodowej) oraz poprawy praw socjalnych kobiet (praw przysługujących w okresie ciąży, urlopów macierzyńskich i karmienia piersią, nabywania praw emerytalnych i dostępu do zabezpieczenia społecznego). Są to sposoby, które mają na celu zapobieganie ubóstwu i ograniczanie go. Jest to bardzo ważne z perspektywy gospodarczego charakteru Wspólnoty, szczególnie, że ubóstwo zagraża perspektywom rozwoju gospodarczego i społecznego państw członkowskich Wspólnoty.

Dlatego też, tak ważne jest, aby podejmowane działania mające na celu walkę z ubóstwem kobiet polegały na promowaniu równości kobiet i mężczyzn,

²³ Komunikat Komisji do Parlamentu Europejskiego, Rady, Europejskiego Komitetu Ekonomiczno-Społecznego i Komitetu Regionów, Strategia na rzecz równości kobiet i mężczyzn 2010–2015, KOM(2010) 0491 wersja ostateczna.

²⁴ Rezolucja Parlamentu Europejskiego z dnia 8 marca 2011 r. w sprawie ubóstwa kobiet w Unii Europejskiej, Dz. U. UE C 199 E, 7.7.2012, pkt E.

²⁵ Resolution on poverty among women in Europe, OJ EC C 77, 14.03.1994.

²⁶ Kobiety a ubóstwo w Unii Europejskiej, Rezolucja Parlamentu Europejskiego w sprawie kobiet i ubóstwa w Unii Europejskiej (2004/2217 (INI)), Dz. U. UE C 233 E, 28.9.2006.

²⁷ Ubóstwo kobiet, Rezolucja Parlamentu Europejskiego z dnia 8 marca 2011 r. w sprawie ubóstwa kobiet w Unii Europejskiej (2010/2162(INI)), Dz. U. UE C 199 E, 7.7.2012.

²⁸ Opinia Europejskiego Komitetu Ekonomiczno-Społecznego w sprawie ubóstwa kobiet w Europie, Dz. U. UE C 24, 31.1.2006.

²⁹ Opinia Komitetu Regionów w sprawie „Kobiety a ubóstwo w Unii Europejskiej”, Dz. U. UE C 81, 4.4.2006.

usuwaniu nierówności między nimi oraz podejmowaniu wszelkich form inicjatyw w celu zwalczania jakichkolwiek form dyskryminacji kobiet we wszystkich sferach życia społecznego³⁰ przede wszystkim na szczeblu państw członkowskich UE w ramach krajowych strategii politycznych.

ABSTRACT

Selected Issues of the Problem of Female Poverty in the European Union

Poverty is a very serious problem concerning the Member States (MS) of the European Union. At present one in every four citizens is affected by the poverty in the European Union. The occurrence also exists in the most prosperous countries of the EU.

Nevertheless, the concept of poverty is not homogeneous. It includes, inter alia, the concept of the feminization of poverty, especially in reference to elderly women. The problem appeared in the 1990s and has been present since then. Poverty among women, especially the elderly ones is associated both with demographic changes in Europe and improper social policies of the Member States. Women, who are more vulnerable to poverty than men, need more attentions from the governments of MS of the UE.

Key words: Poverty, feminization of poverty, poverty among women, feminization of elderly women's poverty

РЕЗЮМЕ

Актуальные проблемы бедности среди женщин в Европейском Союзе

Бедность является очень серьезной проблемой, которая касается стран-членов Европейского Союза. В данное время, каждый четвертый гражданин Европейского Союза считается бедным. Проблема бедности касается также и богатых западных демократий. Само понятие бедности не однородное.

³⁰ B. Goworko-Składanek, *Unia Europejska wobec problemów marginalizacji społecznej i ubóstwa*, [w:] *W poszukiwaniu jakości życia. Ujęcie interdyscyplinarne*, red. M. Jasiński, Białystok 2013, s. 647.

Оно включает в себя концепцию феминизации бедности и феминизации бедности пожилых женщин. Концепция феминизации бедности была распространена в 90-х годах XX века. Бедность среди женщин, особенно пожилых связана как с демографическими изменениями, происходящими в Европе, так и причиной является неэффективная социальная политика в странах-членах ЕС. Женщины требуют большего внимания со стороны правительств стран-членов ЕС, поскольку в большей мере подвержены бедности, чем мужчины.

Ключевые слова: бедность, феминизация бедности, бедность среди женщин, феминизация бедности пожилых женщин